

Jordi Carbonell, compromís nacional, país i llengua

La trajectòria vital de Jordi Carbonell només adquireix sentit ple, més enllà de la dimensió familiar, a partir de la seva identificació amb un país, una llengua i una cultura nacional, fent un tot. I no tan sols identificació, sinó compromís i militància, des d'un patriotisme desacomplexat, profundament nacional i, alhora, obert i cosmopolita. La llengua catalana, la cultura catalana i els Països Catalans —«ni massa petits, ni massa grans, l'única pàtria nostra», com li vaig sentir a dir tants cops— han constituït el seu univers quotidià d'acadèmic, estudiós i polític, durant nou dècades. Es tracta d'un exemple clar de fidelitat a un país, víctima d'una reiterada dissort històrica. El seu compromís polític i cultural es fon en un únic compromís nacional. Figura clau de la resistència a la dictadura, referent bàsic de l'Assemblea de Catalunya i castigat amb l'expulsió de la Universitat Autònoma, el 1972, va ser catedràtic de llengua i cultura catalanes a la Universitat de Càller (1976-1989), on es jubilà. Fundador de l'Associazione Italiana di Studi Catalani, que presidí (1992-1995), i curador de l'obra *Els catalans a Sardenya*, amb F. Manconi, durant una etapa maldada per avançar cap a la unificació ortogràfica del sard i la seva modernització i estandardització, per damunt de les variants dialectals, però les picabaralles estèrils l'en van allunyar.

Vaig veure'l per primer cop a Cambrils, quan jo tenia setze anys, i després amb motiu de l'inici dels meus estudis universitaris a Barcelona, el curs 1970-1971. Tenia un aire molt britànic, amb un aspecte endreçat que venia reforçat per un tracte personal educadíssim. Em sobtà que em tractés de vostè, sent com era jo un xiquet de divuit anys acabats d'estrenar, plantat davant d'ell amb un silenci reverencial i respectuós. Alt, ben plantat, impecablement vestit, ulls blaus i cabells rossos, mirada neta, somriure afeble, uns anys abans hauria pogut passar ben bé per actor, amb el seu posat de galà captivador.

«Faci-me'l ben català!», va dir-li la mare al pare Miquel d'Esplugues, el dia del bateig. I el caputxí va fer bé la seva feina. Nascut el dia de Sant Jordi, començà a militar, als dinou anys, al clandestí Front Universitari de Catalunya, dirigit per Josep Benet i Enric Casassas, amb el geògraf J. Vilà Valentí com a cap de cinquena, amb companys com ara Jordi Galí i Enric Hernández Roig. Els problemes habituals amb els estudiants falangistes i els policies franquistes se succeïen i Carbonell va ser «interrogat» per aquests, amb Pablo Porta al capdavant, en un ensurt del qual l'en salvà Julio Manegat, qui intercedí per alliberar-lo.

Si la primera passió l'adquirí ja sent un infant, el país, a l'altra hi entrà en contacte el 1944, encara no acabada la Guerra Mundial: l'Institut d'Estudis Catalans, al qual sempre ha estat fidel i que ha defensat enfront de tota dificultat, crítica o menyspreu. Hi ha estat secretari de la Secció Filològica, director de l'Oficina d'Onomàstica i professor als Estudis Universitaris Catalans, on vaig ser alumne seu. Molt proper a Ramon Aramon, de qui sempre ha reconegut la valentia, tenacitat i abnegació en els anys més negres de l'IEC, la secretària d'aquest, Montserrat Martí, l'hi facilità l'accés amb el Grup Miramar, que promovia Maurici Serrahima, amb noms com ara A. Cirici Pellicer, Enric Pau Verrié, Joan Ainaud i, com una mena d'esperit sant de la resistència perquè era a tot arreu, Josep Benet. Carbonell n'esdevé secretari i, alhora, col·labora amb altres grups clandestins com Bandera de la República Catalana o Amics de la Poesia, en uns moments en què la simple assistència a actes de lectura de poemes de Carner o Riba és tot un desafiament al franquisme.

Quan se li presenta l'oportunitat de deixar aquell ambient asfixiant no dubta a anar-se'n a Liverpool, com a lector de català, el 1950. Allà pren el relleu de Joan Triadú i pot conèixer, personalment, personatges com Carles Pi i Sunyer, J. M. Batista i Roca, el doctor Josep Trueta i Frederic Duran i Jordà, creador del primer servei de transfusió de sang del món, a Barcelona, el 1936. Va arribar a Anglaterra com un demòcrata catalanista i en tornà convertit també en una persona d'esqueres. Més d'un cop li hem sentit explicar l'anècdota de Mrs. Beaney, la seva dispesera, contrària als laboristes aleshores governants que, cada vespre, descargolava la majoria de bombetes de la pensió, seguint les indicacions del primer ministre Clement Attlee, que havia batut W. Churchill a les eleccions posteriors a la guerra. «Però que no ens va dir que anava contra aquest govern, vostè? Com és que fa cas al primer ministre laborista?», va ser requerida. «Contra el govern, sí. Contra el país, no», respongué. I Carbonell no sols no va oblidar mai aquella contesta, sinó que d'aquell patriotisme democràtic n'ha fet sempre norma de conducta.

Tornant d'Anglaterra, no hi hagué iniciativa política o cultural de resistència al franquisme on no figurés Carbonell: Comitè 11 de setembre, campanyes pels bisbes catalans, per l'abat Escarré, per la llengua a l'escola, per totes aquelles causes que mai no serien reprimides en un país civilitzat i culte com el que ell havia

conegut a Liverpool. Primer director de la *Gran enciclopèdia catalana* (1965-1971), aquesta responsabilitat li permet d'entrar en contacte amb noms clau de la cultura catalana com Joan Fuster, Francesc de B. Moll, Manuel Sanchis Guarner, Josep M. Llompart, Max Cahner o Ramon Bastardes, però també li comporta una detenció de quaranta-vuit hores en ple estat d'excepció. Per primer cop, gràcies a la seva direcció, una obra tan essencial per a la nostra cultura com l'*Enciclopèdia*, estudia amb rigor els Països Catalans com a unitat d'anàlisi, com una comunitat europea no sols cultural i lingüística, sinó també nacional.

El 1964 pren part en el naixement de la Taula Rodona, organisme amb vocació unitària, reunit sovint a casa seva. Quatre anys més tard és una de les persones que duu el taüt de l'abat Escarré a pes de braços, el dia del seu enterrament, enmig de l'emoció dels assistents i la tensió creada per la presència dels cossos repressius. El 1970 figura entre els promotors de l'Assemblea d'Intel·lectuals de Montserrat i és un dels corredactors del document que s'hi aprova. Llavors era abat del monestir Cassià M. Just, persona de conviccions fermes i somriure bondadós, delicat en el tracte i ric d'una gran humanitat, amb una valentia només comparable a la seva humilitat i discreció.

Quan la policia crida Carbonell a comissaria a prestar declaració, ell consulta amb la dona, els fills i l'advocat de la família, Josep Benet, la decisió que ha pres: s'hi adreçarà en català, en tot moment i amb tota normalitat, al marge de les conseqüències que això pugui tenir. Hortènsia Curell, la muller i companya de totes les batalles, amb aquell sentit pràctic que acostumen a tenir les dones, li diu: «Quan comencis a parlar en català, treu-te les ulleres, pel que pugui ser...». I tal dit, tal fet. Contesta només en català, rebutja de fer-ho en espanyol, declina l'oferiment de parlar en francès que li és fet i, davant el funcionari atònic que apella amb tota impunitat al «derecho de conquista», Carbonell creix en l'adversitat i recorda que ell no reivindica un dret individual, només d'ell, sinó un dret col·lectiu que no li pertany en exclusiva i, doncs, que no hi pot renunciar. L'envien directe a cel·les de càstig de la Presó Model, el sotmeten a observació psiquiàtrica —ja que la dictadura el pren per boig per gosar parlar en català amb la seva policia política—, és incomunicat i passa a disposició del terrible Tribunal de Orden Público (TOP). Però la campanya internacional que s'organitza al seu voltant i la pròpia reacció nacional, a l'interior, n'aconsegueixen la llibertat. A la presó ha conegut la solidaritat real i l'afecte sincer dels altres presos polítics, molts d'ells castellanoparlants, entre els quals el mític sindicalista León. Joan Brossa li dedica un sonet vibrant i contundent, titulat «Jordi i capalt»: «Jordi i capalt, tot sol davant la fera...».

La victòria moral del seu gest de dignitat fa que el seu compromís amb el país i la llibertat no s'aturi, sinó tot al contrari. El 7 de novembre de 1971 pren part en la fundació de l'Assemblea de Catalunya, a l'església barcelonina de Sant Agustí i forma part de tots els seus organismes de direcció, on aporta el valor de dinàmi-

ques unitàries, sempre amb un to conciliador i constructiu. És la mateixa actitud positiva que duu també a l'Assemblea Permanent d'Intellectuals Catalans. Amb Francesc Vallverdú i Xavier Folch redacta el document «Report de treball sobre la campanya per a l'ús oficial del català». El 28 d'octubre de 1973, en la caiguda dels 113, torna a ser detingut. La meua dona i jo vam sortir del seu domicili per arribar amb ell al lloc de la reunió de la Comissió Permanent i, al migdia, havíem de dinar a casa seva, si tot anava bé. A casa nostra, els havíem dit que érem a Montserrat, a una trobada de joves. No vaig fer gaire cas, doncs, de la recomanació de la mare, cada cop que anava a Barcelona: «Fill meu, no et posis en res». Carbonell torna a parlar en català en tot moment i és torturat, empresonat i multat per això. En aquella època, sort en va tenir de l'ajut que li concedí la Fundació Bofill, dirigida per Jordi Porta, el qual li va permetre de fer front a aquella situació tan dura per a ell i els seus, en condicions més acceptables.

Mort el dictador, esdevé un veritable orador de masses, a les quals transmet tot el seu entusiasme pel país i la llibertat. És el que fa l'11 de setembre de 1976, a Sant Boi, i al Fossar de les Moreres l'any següent, amb frases que han esdevingut ja tot un referent i que acompanya sempre amb uns cops de braç que n'augmenten la intensitat i la força: «No tot el que és català és bo» o «Que la prudència no ens faci traïdors». És ell qui introdueix la forma «nous catalans», concepte que enforteix la seva idea d'unitat civil del poble català, en un projecte inclusiu, per sobre dels orígens de tot tipus. El 1979 crea Nacionalistes d'Esquerra, una iniciativa que s'avança dues dècades al seu temps, però que no reeixí electoralment, i que no li permet d'obtenir un escó al Parlament. Finalment, amb el seu amic Tísner, ingressa a ERC, que acabarà presidint, i on ja havien entrat alguns dels seus companys de viatge.

Els Països Catalans van constituir, amb naturalitat, el seu centre d'interès, anàlisi i recerca: estudiós de Roís de Corella i Josep M. de Sagarra, crític de teatre a *Serra d'Or* i historiador de la llengua, els seus treballs de recerca sobre la cultura catalana a Catalunya del Nord i, sobretot, a Menorca, han esdevingut un referent rigorós de citació i consulta obligades. Per això el Consell de Menorca li concedí la màxima distinció, la Naveta d'Or, com abans havia fet també la Generalitat de Catalunya, amb la Medalla d'Or, i l'Ajuntament de la capital amb la Medalla d'Honor de Barcelona. La pèrdua de la muller ens revelà l'existència d'un poeta sòlid i tardà, en el recull *Hortènsia*, i les seves memòries, *Entre l'amor i la lluita*, són un viatge precís i apassionat per la seva vida.

Bon conversador, dialogant, extremament afable, és un home de somriure amical als llavis, que fa bona la seva màxima «radicals en el contingut, moderats en la forma». Potser per això, a les manifestacions antifranquistes i quan s'havia de contactar amb la premsa, ell que era poliglota, sempre hi acudia vestit amb americana i corbata, per donar així la millor imatge possible de la resistència a la

dictadura. Hi havia una lluïssor especial als ulls quan parlava del país i de la llengua, ell que era més nacional que nacionalista, més patriota que home de partit i, segurament, més intel·lectual que polític. Però la història va dur-lo per uns viaranys que, probablement, mai no hauria recorregut en un país normal. Avui se l'homenatja amb tots els mèrits, justament perquè és ell i les persones com ell, patriotes irreductibles i compromesos, els que honoren tot un poble.

JOSEP-LLUÍS CAROD-ROVIRA
Universitat Pompeu Fabra